

Розділ 1. Формування теоретичних основ тьюторства

Тема 1. Вступ до курсу. Роль соціального педагога в освітньому процесі цифрової епохи

- 1.1. Сучасне суспільство та освіта.
- 1.2. Основні освітні моделі.
- 1.3. Пояснювально-ілюстративний тип навчання,
- 1.4. Програмоване навчання.
- 1.5. Комп'ютерне навчання.
- 1.6. Проблемне навчання.
- 1.7. Контекстне навчання.
- 1.8. Особистісно-орієнтоване навчання

Основні терміни: цифрова епоха, моделі навчання, інформаційні технології, інтелектуальна власність, контекст, кейс, парадигма, біхевіоризм,

- 1.1. Сучасне суспільство та освіта.

На думку багатьох вчених, ми переживаємо перехід від індустріального суспільства до постіндустріального. Індустріальне суспільство - розвиток машинного виробництва, застосування досягнень науково-технічного прогресу. Масове, потокове виробництво, механізація та автоматизація праці, у промисловості до 80-85% населення. Постіндустріальне суспільство – пріоритет перейшов від переважного виробництва товарів до виробництва послуг, **виробничим ресурсом стають інформація та знання**. Науковці стають головною рушійною системою. Найбільш цінними якостями працівника є:

- рівень освіти,
- професіоналізм,
- навчання,
- креативність.

В освіті виділяють **чотири «рушійні сили» зміни зовнішнього середовища**, які сприяють розвитку глобальних процесів, зокрема **освіти**.

1. **Числове уявлення** (digitalization) як спосібність перетворення на числовий вигляд майже всіх областей знання та інформації, обробка у числовому вигляді цих даних з допомогою комп'ютерів та інших електронних систем.

2. **Інформаційні технології**, що дозволяють швидко та легко обмінюватися даними, знаннями та інформацією по всьому світу.

3. **Інтелектуальна власність** у вигляді знань, досвіду, побажань та можливостей.

4. **Комунікаційні системи**, які, з одного боку, відносяться як до «числових уявлень», так і до «інформаційних технологій», а з іншого – мають самостійний сенс, коли йдеться про засоби Інтернету та інші інтерактивні можливості.

Безумовно, взаємовплив суспільних процесів та процесів в освіті значно ширше за розглянуте нами. Та тьютору необхідно мати уявлення хоча б про ці властивості сучасної освіти, що формуються та розвиваються:

- доступність освіти для багатьох;
- глобальний характер освітнього середовища;
- перетворення освіти на потужну галузь економіки;
- перетворення освіти на глобальне культурне явище.

Перехід від індустріальної економіки до інформаційної (постіндустріальної) призводить до зміни вимог до людини. З огляду на зростання невизначеності специфіка задач, які вирішує сучасна людина, вимагає від нього все більшої творчості, при цьому технологія запрограмованих рішень виявляється неспроможною, а вирішення типових завдань традиційними методами неспроможна забезпечити успіх.

Таблиця 1.1

Вимоги, які пред'являються людині економіками різних типів

Індустріальна економіка	Інформаційна економіка
Виконавча точність Вміння підкорятися владі Смиренність з довичний одноманітною працею	Творчість Здатність швидко реагувати на зміни Ініціативність Комунікабельність Різносторонній розвиток

Зростання вимог до фахівця посилюється сучасною тенденцією переходу низки країн до «компетентнісного» підходу в оцінці та розвитку працівників. Вже сьогодні поняття «професійність» все частіше замінюють поняттями «освіченість» та «компетентність».

1.2. Основні освітні моделі.

Основні освітні моделі:

Класична парадигма – це, скоріше, основа навчання, тобто *передачі учневі певної суми знань, умінь та навичок.*

Нова парадигма лежить в основі моделей освіти людини – **створення образу світу у собі самому**. Із цього можна вивести ще одну полярну пару – «навчання – освіта».

1.3. Пояснювально-ілюстративний тип навчання,

Пояснювально-ілюстративний тип навчання. Цей тип навчання – свого роду кістяк класичної освітньої парадигми, що склалася у XVII столітті. До цього дня основна мета (місія) освіти формулюється як **передача учню, студенту зразків практичних знань, умінь, навичок** (освіта як «зразкування»), набуття ними корисної для суспільства професії; підготовка до праці.

Основні положення вчення:

1. Розумний розподіл часу, предметів та методу.
2. Класно-урочна система, предметність навчання, всезагальний порядок викладу матеріалу та організації життя школи.
3. Принципи:
 - природовідповідність,
 - наочність,
 - від простого до складного,
 - послідовність і систематичність викладу системність, міцність його засвоєння,
 - свідомості та активності учнів при керуючій ролі педагога.

https://www.youtube.com/watch?v=Hj_RGrXC11Y

У класичній парадигмі обґрунтовано надзвичайно проста і надійна класно-урочна система, яка протягом вже трьох з половиною століть домінує у світовій освіті. Узагальнено технологію такого навчання, що називається іноді "школою пам'яті". З такого підходу випливає, що вчитель, викладач працює не з мисленням учня, а з його іншими психічними функціями.

Таблиця 1.2

Характеристика пояснювального підходу до навчання

Функції викладача	Функції учня	Психічні процеси учня
Надання інформації	Сприйняття і розуміння інформації	Увага, сприйняття пам'ять, моторика
Закріплення інформації	Повторення, відпрацювання	Увага, пам'ять, моторика
Контроль	Актуалізація засвоєного	Увага, пам'ять, моторика

1.4. Програмоване навчання.

Програмоване навчання, біхевіористко-технологічний напрямок у педагогіці. З 1913 р. починає розвиватися потужний напрямок у психології, педагогіці та соціології - наука про поведінку, або біхевіоризм (від англ. behavior – поведінка. Зв'язок "стимул - реакція" ("S-R"). Біхевіоризм розглядає особистість як кінцевий продукт деякої системи навичок. Цей задум був втілений у концепції та технологіях програмованого навчання, спроби широкого поширення якого робилися в багатьох країнах.

Програмоване навчання – це, перш за все, програма, яка веде учня короткими логічно пов'язаними кроками так, що він майже не робить помилок, дає правильні відповіді, які відразу підкріплюються шляхом повідомлення результату. Внаслідок цього учень послідовно наближається до відповіді, яка є метою навчання. Вважалося, що таке навчання підвищить якість освіти та замінить багатьох викладачів навчальними автоматами. Хоча ці надії не справдилися, програмоване навчання стало поворотним пунктом у переході до «технологічного розуміння навчального процесу, програма якого включає повний набір навчальних цілей, критеріїв їх зміни та оцінки, точний опис умов навчання.

Біхевіоризм загалом став психологічною основою для розвитку **прагматичного спрямування в освіті – «школи дії»**. Одним з різновидів цього підходу є **тренінгові технології**.

Освітній процес при біхевіористському підході характеризується такими особливостями.

1. **Проектування навчання** має починатися з **формулювання цілей** навчання. У традиційному навчанні мета учня зазвичай підміняється **вимогою вчителя** виконати щось за заданим зразком, тобто завданням чи завданням. У кращому разі учень приймає завдання до виконання, але це – не його власна мета.

2. При **біхевіористсько-технологічному підході** цілі повинні бути задані діагностично, так, щоб їх можна було перевірити об'єктивними методами, зазвичай тестовими.

Існує безліч варіантів біхевіористсько-технологічного підходу до навчання дітей та дорослих. **Типовий «навчальний пакет»** являє собою комплекти дидактичних матеріалів для індивідуальної самостійної роботи, в тому числі в умовах дистанційного навчання, **структура** якого зазвичай така:

- постановка загальної навчальної мети;
- формулювання мовою спостережуваних дій навчальних цілей, що досягаються в рамках даного пакета;
- попереднє тестування рівня знань та умінь;
- набір навчальних матеріалів та інструктивний перелік дій учня;
- засоби поточної самоперевірки для організації навчальної роботи;

– заключний тест для оцінки результатів самостійної роботи.

Комплект матеріалів для учнів включає:

- навчальні матеріали та посібники;
- вказівки щодо організації самостійної роботи;
- засоби стандартизованого контролю;

Таким чином, **традиційне** пояснення ілюстративне навчання є «школою пам'яті», технологія, що побудована на **біхевіористській** методології – «школою дії».

1.5. Комп'ютерне навчання.

Нові інформаційні технології, **комп'ютерне навчання**. Психологічною основою комп'ютерного навчання стала **когнітивна психологія**, що розвивала уявлення про комп'ютер який працює подібно до мозку людини («комп'ютерна метафора»), а інформація, що переробляється машиною яка може розглядатися як знання. (50-60-ті роки)

У нових інформаційних технологіях поєднана ідеологія програмування з можливостями оперативного обміну інформацією між учням та комп'ютером, який створює **ілюзію діалогу людини та машини**.

1.6. Проблемне навчання.

Проблемне навчання (кінець 60-70 років) що являє собою спосіб організації активної взаємодії суб'єктів освітнього процесу (навчання) з імовірнісним, неоднозначним змістом навчання. Стрижневим поняттям тут є **проблемна ситуація**, за допомогою якої моделюються умови дослідницької діяльності. Усвідомлення неможливості вирішити її людина переживає як інтелектуальне ускладнення, що зумовлює появу потреби у нових для нього знаннях. Йому доводиться висувати і перевіряти гіпотези щодо невідомих параметрів проблемної ситуації та способів її рішення. Отримавши завдяки цьому нове для себе знання, учень перетворює проблемну ситуацію на завдання і приступає до її вирішення. Вирішення цього завдання має для учня особистісний сенс та інтерес.

Зміст навчального матеріалу проектується тут не як завдання (задача), розв'язуваних за зразком, а у вигляді **системи навчальних проблем**, що відображають протиріччя науки, практики та самої навчальної діяльності. Процес навчання будується як **діалогічне спілкування і взаємодію викладача** (тьютора) та учнів.

Проблемні питання хіба що спрямовані у майбутнє, вказують на наявність навчальної проблеми та область пошуку ще невідомого учням знання, ставлення, способу дії. **Інформаційні питання** звернені до минулого тобто того об'єму знань, що потрібні учню для розуміння проблемної ситуації та включення в процес її вирішення. При всій привабливості ідеї і великому числі використання проблемне навчання як особливий тип навчання, не набув широкого поширення ні загалом, ні в професійній освіті.

Причини:

- проблемне навчання нетехнологічне,
- незрозумілі критерії оцінки результатів,
- необхідно перебудувати зміст навчання у проблемне,
- потрібен більш високий рівень психолого-педагогічної підготовки викладача тощо.

Одиницею проектування та розгортання практичного **змісту традиційного навчання є завдання**, задача, а **проблемного – навчальна проблема**. Проблема визначається як психічний стан людини в певній ситуації, що характеризується усвідомленням неможливості її вирішення за допомогою знань, засобів і способів дій.

1.7. Контекстне навчання.

Контекстне навчання. Діяльність учня за змістом, ні за формами «не дорівнює» діяльності спеціаліста. Реальний світ життя та професійної діяльності зовсім інший, а адаптація до нього – дуже нелегка справа що триває до трьох-п'яти років. «Передача» учню масиву навчальної інформації або формування системи поведінкових навичок у рамках безлічі навчальних дисциплін аж ніяк не гарантують оволодіння ним цілісної професійної діяльності, не роблять із нього фахівця. Звичайний студент, колишній школяр, перебуває у свого роду віртуальному світі знакових систем та штучних форм діяльності.

Чи можливо стати компетентним фахівцем, перебуваючи в позиції учня, роблячи одне, навчитися іншому?

Як перейти зі світу навчальної діяльності до реального світу професійної діяльності?

Відповідь на це запитання дає теорія контекстного навчання: потрібно створити педагогічні умови для динамічного руху діяльності учня від навчальної до професійної, трансформувати першу в другу з відповідною зміною потреб та мотивів, цілей, дій (вчинків), засобів, предмета та результатів. (Це не вимагає однозначної відповідності навчальної діяльності учня діяльності фахівця (просто і у той же час неправильне рішення – зробити учня «підмастер'ям» інженера або менеджера, у якого можна вчитися шляхом спостереження та наслідування)).

Контекст – це система внутрішніх (особистість, її знання та досвід) та зовнішніх умов поведінки та діяльності людини, яка впливає на сприйняття, розуміння і перетворення суб'єктом конкретної ситуації, надаючи сенс і значимість цій ситуації як цілому, так і її компонентам.

У **контекстному навчанні виділено три базові форми діяльності учнів** і безліч проміжних, перехідних від однієї базової форми до іншої.

До **базових** відносяться:

- **навчальна діяльність академічного типу**, класичним прикладом якої є інформаційна лекція;
- **квазіпрофесійна діяльність**, найбільш яскравим її представником є ділова гра;
- **навчально-професійна діяльність**, в якій учень виконує реальні дослідні або практичні функції (наприклад, на виробничій практиці).

Як проміжні виступають конкретні форми навчання, в яких все більше проступають (за цілями, змістом та за формами) риси професійної діяльності фахівців, забезпечуючи перехід від однієї базової форми діяльності учнів до іншої:

- проблемні лекції,
- семінари-дискусії,
- групові лабораторно-практичні заняття,
- аналіз конкретних виробничих ситуацій,
- спецкурси тощо.

Отже, виділимо **ключові моменти контекстного навчання**:

- учень з самого початку перебуває в діяльній позиції, оскільки навчальні дисципліни представлені у вигляді предметів діяльності (навчальної, квазіпрофесійної, навчально-професійної) з певним сценарієм їх розгортання;
- включається весь потенціал активності учня – від рівня сприйняття до рівня соціальної активності у прийнятті спільних рішень;
- знання засвоюються учнями у тих рішеннях змодельованих професійних ситуаціях, що обумовлюють розвиток пізнавальної та професійної мотивації, особистісний зміст процесу вчення;
- використовується обґрунтоване поєднання індивідуальних та спільних, колективних форм роботи учнів – це дозволяє кожному ділитися своїм інтелектуальним і особистим змістом з іншими, що призводить до розвитку не тільки ділових, а й моральних аспектів особистості;
- логічним **центром педагогічного процесу стає особистість**, що розвивається, і індивідуальність майбутнього спеціаліста (а не «передача» інформації, як у традиційному навчанні), що становить реальну гуманізацію навчання;
- з об'єкта навчальних та виховних впливів учень перетворюється на суб'єкт пізнавальної, майбутньої професійної та соціокультурної діяльності, не

тільки «споживає» інтелектуальну та духовну культуру, а й збагачує її вже самим фактом свого творчого розвитку;

– на відміну від «монопідходів», у контекстному навчанні при належному науково-методичному обґрунтуванні їх можливостей у досягненні конкретних освітніх цілей можуть знайти органічне місце перераховані вище та будь-які інші педагогічні технології традиційні та нові.

1.8. Особистісно-орієнтоване навчання

Особистісно-орієнтоване навчання. Особистісно-орієнтований підхід до навчання передбачає таке.

1. Цілісний *погляд на учня* як на **особистість**, розвиток здібності людини до самоорганізації, до **самостійного вирішення професійних, життєвих завдань та внутрішніх проблем особистості**. При цьому **освіта розуміється як засіб вирішення цих завдань та проблем**.

2. *Основну орієнтацію* на потреби, особистий досвід і рівень актуального розвитку особистості учня та побудова освітнього процесу в зоні його найближчого розв'язання, тобто особистої спрямованості розвитку.

3. *Знання* перестають грати самодостатню роль, **виконують функцію засобів у розвитку особистості**.

4. *Результатом* є розвиток універсальних культурно-історичних здібностей особистості, перш за все, розумових, комунікативних, творчих, рефлексивних, а також розвиток мотиваційно-ціннісної сфери особистості.

5. В особистісно орієнтованій освіті існує **суб'єкт-суб'єктний тип взаємодії**, реалізований у спільній діяльності. Тут представлені два рівних діяча – учень і вчитель. Обидва мають власні мотиви, цілі діяльності та відповідні здібності для її здійснення.

6. При особистісно орієнтованому підході до освіти базовою стає продуктивна, творча діяльність, а репродуктивна, спрямована на відпрацювання системи окремих умінь та навичок, виступає в ролі допоміжної по відношенню до базової діяльності.

Таким чином, існують дві парадигми – класична і інноваційна, що принципово відрізняються одна від одної цілями, змістом освіти, технологіями, а головне – позиціями вчителя та учня.

<https://www.youtube.com/watch?v=jrHcmBIcwZg>

Питання для самоперевірки:

1. Як позначився перехід від індустріального до постіндустріального на системі освіти?
2. Що таке компетентність? У чому суть компетентного підходу?
3. Перерахуйте вимоги до системи освіти на рівні суспільства, організації, особистості.
4. Виявіть переваги різних моделей навчання, заповнивши таблицю

Модель навчання	Переваги
Пояснювально-ілюстративна	
Біхевіористсько-технологічна	
Проблемна	
Контекстна	
Особистісно орієнтована	